

PERFORMANS - IZMEĐU IGRE I KREACIJE

Žarko Đurović

Performance is a ritualization of a chosen moment. It is strengthened by the alternate visual and other codes of limited duration, just like any other illusion.

Težnja za izdvojenošću oduvijek privlači pažnju radoznalaca, naročito u umjetnosti. Zato performans treba posmatati kroz takvu prizmu jer je provokativniji od postojećih vidova komunikacije. I što se oslanja na vizuelne efekte. Plijeni posmatrača, a češto ostvaruje neku vrstu fizičkog dodira sa njima. Nekad i sa ulogom udruživanja.

Zoran Gluščević, obrađujući temu performansa, s pravom kaže da se određena konvencija može onemogućiti samo ako se neprekidno mijenjaju njeni uzansi. Nužno ih je mijenjati, ali se pritom mora voditi računa o očuvanju njene kreacijske strukture. Ako nešto nema oblik i supstancu, lišava se te uslovnosti. Da li je performans kreacija? Mislim da jeste, jer posjeduje poseban vid opštenja s javnošću. Za njega je, dabome, potreban imaginativni refleks. Riječ je o refleksu koji oploduje doživljajnu vizuru.

Kako se tvori performans? Ima više oblika tvorenja. Osnovno se sastoji u pomjeranju kreacijske ravnoteže. Nešto što je bilo ovdje, voljom izvođača, preseljava se u drugu vrstu kreacijske penetracije. Zavisno od toga šta se njime emanira i prezentuje. Najvažnija rola pripada artikulatoru performansa. On mu daje funkciju i obojenost. Živi koliko traje čin njegovog dejstva. Mizanscen je važna stvar u ogledalu performansa kao selektovane kreacije. Kolažira se putem raznih udjela – likovnog, govornog, muzičkog, filmskog. Pantomima se koristi kao izvedbena ekskluzivnost.

Funkcije performansa su raznolike po obliku izvođenja i po vrsti poruke. Mnogi njegovu pojavu smatraju skokom u ništa. Brzo se dogodilo i još brže nestalo! Međutim, ima i drugih zagovaranja. Da performans ne mora da znači praznu igru. Njime se može paradoksirati sve ono što nazivamo prljavim rubljem vremena. Drugim riječima, performans je označavanje skoka u paradoks, u iluziju, u pobunu ili u neku drugu životnu odredivost. Prizor skoka je subverzivan i zato privlačan duhu. Sa suncem živi i njegova sjenka. Ne isključuju se. Kad bi tako bilo, potrle bi se mnoge uzajamnosti života.

Kako nastaju društvene smjene, tako nastaju i estetske. Nova potiskuje staru. Kod nove je delta šira i mnogoznačnija. I performans se uđenuo tu kao jedan od njenih rukavaca. Ne toliko važan kao drugi, ali ipak važan. Ima svoje premise i značenja, što znači da egzistira kao sastavni dio vizuelne umjetnosti, koja priziva i ritualne oblike mitemskih slika, pokreta, zvukova i mnogo čega još. Lično mislim da se raznim performansima može na dejstven način razglobiti unutarnja antinomija naših konzumentskih zahtjeva. Pa i onih koje podstiče zabavljački razlog. Pored „zabavljačkog“ performansa se okreće i kreativnoj izražajnosti kao nosećoj tangenti.

Performansom se vrši ritualizacija odabranog trenutka. On sebe označuje naizmjeničnim smjenjivanjem vizuelnih i drugih kodova, ograničenih rokom trajanja. Kao kod svake opsjene. Pojavom kamere oživi vlastiti status. Igra dobije novo imenovanje, a time i nešto produženiji trag. Najviše se obavlja u urbanim prostorima, na ulici ili trgu. Može i drugdje. Ali su pomenute destinacije najatraktivnije. Kamera tu ne služi radi svjedočenja koliko radi izvedbene ritualizacije trenutka. U njemu ćemo prepoznati i dramske tenzičnosti, sa elementima iluminacijske prospekcije, što povećava privlačnost performansa. Dobro izveden performans sposoban je da ispuni i tako zamišljene težnje. Istina, on zavisi od toga čija ga ruka protežira. Ako se vješto rukuje s invencijom, opredmetiće, makar i na časak, suštinu i karakter performansa.

Imao sam prilike da u jednom privatnom muzeju u Beogradu vidim instalaciju poznate skulptorke Vide Jocić pod naslovom „Apel za mir“. Doživio sam to kao svojevrsni performans o relativnosti ljudskih sudbina. Kao logorašica Aušvica pokušala je ovom instalacijom da apostrofira zlo koje zna biti iznad moći razuma. Trideset skulptura razvrstanih u nekoliko redova, sve istovjetne jedna drugoj, molitveno mirnih, prosto mole iz takve pozicije da se ne nastanjuje noć u čovjekovoj svijesti. Osjetio sam potrebu da se tim figurama pridružim, što sam i učinio, premotavajući u razmišljanjima slične prizore iz golootočkog pakla. U trenutku poistovećenja sa ovim figurama glasno sam kriknuo, da me je nekoliko posjetilaca iznenađeno pogledalo. Iznutra sam bio bolom raspet. Krik je bio njegov nekontrolisani produkt. Možda je ovaj prizor postao nesvjesna pritoka jedne vrste performansa sa kobnim znakom. Odmah iza toga izmjerio sam puls. Domogao se rizične skale. Moje sestre – logorašice razumjele su moj krik. Posjetioci to nijesu morali!

Šta zaprema i šta odlikuje prirodu performansa. Po svome duhu mora biti provokativan. Samo takav može da izazove dublje osjećanje. Život slikara Dalija bio je tvoren na podlozi uvijek naglašenog performansa. Pomoću šiljatih brkova, koji su podsjećali na antene, preko njih, po sopstvenom kazivanju, emitovao je svoje „skandalične“ postupke, koji su, u stvari, predstavljali posebnu filozofiju života. Po mnogo čemu perverznu, ali mobilnu po svome dejstvu i značenju. Dalijevi ekscesi uslovljavali su rađanje velike kreacije. Ovaj slikarski genije kaže: *Perverzija i porok najrevolucionarniji su oblici misli i ponašanja. Zato što u njima ima puno virova tajanstva. Jednostavno se želi reći da je umjetnosti imanentno osjećanje „protivprirodnosti“ u svemu. Objašnjavajući ovu materiju jedan poznati znalac filozofije ide toliko daleko da kaže da je od svih seksualnih nastranosti najčudnija čednost.*

Odakle performans izvlači pređu svojih iskaznih determinacija? Gdje bi ako ne iz lavirinta uskomešanog i nesrećnog života. To najbolje pokazuje primjer planetarne kraljice performansa Marine Abramović. Ona je njen prvi začetak vidjela u tajnovitosti slovnih znakova, iscertavajući ih s puno invencije. Svako slovo ima magijsku projekciju i izvan njega samog. Zato što je vezano za simbol, koji otključava kreaciju. Poslije je došlo do oblikovanja dubljih egzistentnih svjetova.

Već na samom startu karijere, prije skoro četiri decenije, Abramovićeva je veoma pronicljivo futurizirala poetiku svoga likovnog stvaralaštva: *Počela sam bez bilo kakvog, u početku određenog cilja, da se igram sa slovima. Onda sam počela da o njima razmišljam, sve više i više i da pronalazim frapantne stvari – foneme najvažnije: vezu između mene i slova i mog slikarstva. Bez te veze ja ne bih ništa mogla da napravim!*

Slova su u budućem radu dobila obrise većih slikarskih zahvata bića i kosmosa. Njeni su kreativni izvori mašta. Tu se određeni znakovi ne profiliraju samo kao semantički signal već i kao ikonografski elementi sa modernom grafičkom formom.

Abramovićeveva svoju likovnu simboliku širi u više vrsta. Čak i na „fizičke radnje“, koje posredstvom imaginacije prestaju to da budu. Postaju mapa bogate ekspresije koja za čas zaposjedne čula i njima gospodari. Podosta na nadrealan način, budući da ta vrsta korespondenta ima najplodotvorniji radijus.

Performans je dozivanje neobičnog. Njime režiramo fikciju kao umjetničku propulziju provokacije, a ona je slična dijamantu koji nastaje kristalizacijom magme u velikim dubinama. Abramovićeveva dobro zna da se pritiskom na fiksirano formira umjetnina koja ima dijamantsku čvrstinu i trajući sjaj. Svaki njen performans, ima jako eksplozivno punjenje. I kad je usmjeren na kosmičke motive i kada se bavi temama patogene nomenklature života. Ona samo umije da eksponira vrhunsko, ne plašeći se škorpija i strmoglava.

Bez snažne fikcije se ne može razvijati umjetnički medij – pjesnički, likovni i drugi. Ali zato fikcija mora biti temeljno ugrađena u nosače ideja i misli. Performans ima neobične načine izvođenja. Njime se ne zaklanja ono što se zove kreacija. Ovdje se transferiše kao posebno iskazana sublimacija. Za nas je važno da nas uči simbiotskim slobodama, koje se mogu koristiti u svim medijskim vrstama i podvrstama kao dragocjen podsticaj.

Kod performansa atraktivan detalj, zamišljen u mašti izvođača, stiče primat senzacije, budući da je senzacija kolijevka ove neobične igre. U narodu je prihvaćena kao *zevzečenje*. Ono i na javnim skupovima budi nemalu znatiželju. Naime, *zevzečenje* se često preobraća u probrani humor.

Da li njegova javna inscenacija ima umjetničke elemente. U nekim slučajevima ima. S pažnjom se mjeri kako se na javnoj sceni izvodi čin neke performansne ludorije.

I na planu jezika moguće je postaviti performansku instalaciju. Jer i jezik je biće, koje vlastite kretnje, potpomognute maštovnom igrarijom, može da sklopi u sonetnu ili neku drugu poetsku strukturu. Od pjesme se može stvoriti i crtež, a da time ne budu narušeni ni jedno ni drugo. Običan bijeli kvadrat u jednoj eksperimentalnoj pjesmi ima naziv *Bela pesma*. Mnoge se performanske modifikacije izvode u muzici, slikarstvu, teatru.

Istaknimo i to da neće zasmetati onome ko se razumije u igru simbola, da oni u igru unose raznolika značenja. A mi dobro znamo da značenje implicira umjetnički fenomen. Pa i kad je iskazan u performanskom obliku.

Razbijeno jaje o tvrdu podlogu može biti izazvano nepažnjom. Međutim, ta nepažnja, ako smo pri sebi imali fotoaparata, „preslikala“ je poznatu tuču dva jarca na brvnu. Eto, i razbijenim jajetom može da se instruiira ekskluzivna novotarija performansa.